

RECENZIE

REVIEWS

ZUBKO, PETER. KULT SVÄTEJ KRVI V KOŠICIACH : ROZPRÁVANIE O STRATENÝCH STREDOVEKÝCH RELIKVIÁCH. KOŠICE : VILIAM ŠČAVNICKÝ, 2012, 127 S. ISBN 978-80-9710611-9.

Stredoveký pútnický význam košického farského Kostola sv. Alžbety bol síce známy už staršej historiografii, avšak až donedávna sa tomuto fenoménu venovala len okrajová, nesúvislá pozornosť. Zmienky o relikviách, a najmä o jednej pre Košice najvýznamnejšej, sa v doterajších historických dielach „strácali“ v rade iných informácií. Situáciu nedávno zmenili publikačné výstupy dvoch autorov, keď v priebehu pár rokov vyšli ich dve monografie (aktuálne dokonca tretia) kladúce do popredia práve pútnictvo ako faktor výrazne spätý s neskorostredovekými až ranonovovekými Košicami, ktorý zásadne ovplyvnil aj stavbu novšieho farského chrámu.

Pre úplnosť uvedieme, že prvým takýmto dielom je kniha: JUCKES, Tim. *The Parish and Pilgrimage Church of St Elizabeth in Košice : Town, Court, and Architecture in Late Medieval Hungary*. Turnhout : Brepols, 2011, 292 s. Tim Juckes v diele prezentoval zo stavebno-historického hľadiska v niektorých ohľadoch novú interpretáciu priebehu výstavby druhého svätoalžbetinského kostola, ku ktorej došlo od konca 14. storočia na mieste staršieho chrámu s rovnakým patrociom. Podľa uvedeného autora boli začiatkom 15. storočia zmenené pôvodné stavebné zámery a to z dôvodu, aby výsledná dispozícia zohľadňovala úlohu kostola aj ako pútnického miesta, v ktorom bola uchovávaná a vystavovaná špecificky košická relikvia Svätej krvi. Najvýpovednejšiu dobovú písomnú správu o pútnictve v Košiciach predstavuje v tomto ohľade odpustková bula pápeža Bonifáca IX. z marca 1402. Danú listinu dobre poznali už predchádzajúci historici zaoberajúci sa Košicami, no neprisudzovali jej až taký význam, ako je tomu v monografii Tima Juckesa (a v nasledujúcich prácach). Spomínaný pápež vtedy udelil Košiciam odpustky majúce napomôcť budovaniu nového kostola (po vyhorení toho staršieho), keď v bule sa popri tom spomína relikvia, ktorá zázračne vznikla v pôvodnom košickom chráme. Tá vraj priťahovala početných veriacich ale aj neveriacich pútnikov, medzi nimi výslovne spomínaných Rumunov (Vlachov) a Rusínov (teda pravoslávnych), ktorí z úcty k nej prestupovali na katolícku vieru. Výklad Tima Juckesa o zásadnom vplyve košického kultu na architektonické riešenie novšieho kostola si získal pozornosť medzi odborníkmi,

nateraz nám ale nie je známe dôkladné zhodnotenie tejto interpretácie iným (slovenským) stavebným historikom.

Na mienku Tima Juckesa nadviazal, resp. zrejme paralelne na danej téme už aj pracoval, Peter Zubko v nami momentálne predstavovanej monografii. Popri architektúre sa podrobnejšie zamerával tiež na preskúmanie písomných prameňov týkajúcich sa košickej relikvie. Jeho kniha *Kult Svätej krvi v Košiciach* je preto prvou sumarizáciou takýchto známych dobových údajov, aktuálnych poznatkov i niektorých autorových interpretácií. Prínosom Petra Zubka, zameraním cirkevného historika, je vnímanie a priblíženie skúmanej problematiky tiež z náboženského hľadiska. Kniha je určená popri odbornej verejnosti (využívaný poznámkový aparát) aj tej širšej, čomu azda zodpovedajú vcelku krátke kapitoly. Celkovo je ich popri úvode a záveru až 22.

V prvej kapitole „Košice – pútnické m(i)esto stredovekého Uhorska“ Peter Zubko stručne vymenúva uhorské pútnické lokality. Konštatuje, že košický kult Svätej krvi možno považovať za reálny, pričom v uhorskom kontexte bol vcelku výnimočný (totiž kristocentrický). Tu by sa predsa len žiadalo podrobnejšie predstavenie pútnických pomerov v stredovekom Uhorskom kráľovstve, keďže v ďalšom texte chýba zaradenie Košíc a ich relikvie práve do širších dobových súvislostí. Autor nesiahol ani po maďarskej literatúre.

Nasledujúca kapitola „V predvečer zázraku“ obsahuje krátky prehľad košických dejín do 14. storočia.

Tretia kapitola („Košický eucharistický zázrak“), jedna z najrozsiahlejších v rámci danej publikácie, je už zameraná na predstavenie teologických okolností zázraku. Oproti starším neurčitým predpokladom a domnienkam tu autor prichádza s konkrétnou a vcelku presvedčivou predstavou o výzore košickej relikvie. Mal ňou byť korporál používaný kňazom počas prípravy Eucharistie, na ktorom sa náhodne rozlialo posvätené víno vytvoriac obraz Kristovej tváre (s. 24-25, 28). Peter Zubko ďalej konštatuje, že košickí meštania „sa rozhodli oddeliť pastoračiu farníkov a pútnikov“. V dôsledku toho vraj bola postavená Kaplnka sv. Michala pre trvalý úschovu košickej relikvie Svätej krvi, teda pôvodne nie ako cintorínska kaplnka (karner) (s. 25, 27-28).

Uvedený účel svätomichalskej kaplnky je vôbec najoriginálnejším výkladom Petra Zubka k tejto téme. Bližšie sa mu venuje v nasledujúcej kapitole „Košická Sainte Chapelle na relikvie Svätej krvi“. V krátkosti vyslovuje, že

staršie názory o pôvodnom zámere výstavby danej kaplnky ako karnera a osária „nie sú uspokojivé“, keď jedinou zhodu medzi odborníkmi predstavuje mienka, že kaplnka je „architektonický unikát od samého vystavania“ (s. 30). Bližšie sa týmto predchádzajúcim názorom ale nevenuje. Podrobnejšie predstavenie problematiky, teda rôznorodosti výkladov a najmä stavebno-historickej komparácie karnerov, sa však zdá byť pre zodpovedanie pôvodu Kaplnky sv. Michala kľúčovým. Takto mienka Petra Zubka ostáva nateraz bez snahy o vyrovnanie sa so staršími názormi.

Ako ideový vzor pre výstavbu košickej svätomichalskej kaplnky Peter Zubko prezentuje parížsku Saint Chapelle postavenú pred polovicou 13. storočia Ľudovítom IX., v ktorej uvedený francúzsky kráľ uschoval relikvie privezené z krížovej výpravy do Svätej zemi (s. 31). Vhodnosť takéhoto porovnania je však podľa našej mienky neistá bez preukázania ďalších paralel. Hlavný rozdiel medzi Košicami a Parížom spočíva totiž vo fakte, že Saint Chapelle vystavali pre pôvodom cudzie relikvie, ktoré nemali vzťah k žiadnemu parížskemu kostolu. Naproti tomu košická relikvia Svätej krvi vznikla podľa zmienky v pápežskej bule z roku 1402 priamo vo farskom kostole. Prečo teda mali Košičania premiestniť relikviu z chrámu, s ktorým bola úzko spätá? Obvyklejšou bývala úschova relikvií v takýchto, odvtedy pútnických kostoloch, prípadne v kaplnkách priamo k nim pristavaných.

Nevyhnutnosť čo najkomplexnejšieho výskumu sa podobne týka mandylyonu (vyobrazenia Kristovej tváre) vo svorníku košickej Kaplnky sv. Michala, ktorý má byť podľa Petra Zubka dôkazom o prítomnosti relikvie v tomto chráme (s. 32). Len v poznámke pod čiarou pritom autor spomína iný umenovedný názor, podľa ktorého tento stavebný prvok pochádza až z 19. storočia (pozn. č. 90), čo ale v krátkosti rieši tým, že vyobrazenie mohlo vychádzať z pôvodnej predlohy. Na tej istej strane sa inak Peter Zubko zmieňuje aj o mandylyone vo svorníku kostola v Spišskej Sobote (pozn. č. 90), ktorý však podľa neho mohol byť už prejavom vplyvu košického kultu. Daná interpretácia sa v nasledujúcich kapitolách stáva štandardnou, keď všetky takéto stavebno-umelecké prvky (vyobrazenie Kristovej tváre formou mandylyonu či príbuzným spôsobom, Veronikinu šatku) nachádzajúce sa v Košiciach ako aj v iných východoslovenských kostoloch sú automaticky kladené do súvisu s košickou relikviou Svätej krvi. Azda ďalší širší a všestrannejší výskum ešte overí tieto naznačované súvislosti.

Piata kapitola s názvom „Prví anjouovskí králi a Košice“ v krátkosti uvádza výsady udeľené týmito panovníkmi mestu i ďalšie významnejšie udalosti 14. storočia, ktoré napovedajú o priazni uhorských Anjouovcov ku Košiciam. Na túto tému nadväzuje nasledujúca kapitola „Úcta kráľa Ľudovíta I. k mandylyonu“. Peter Zubko spomína pasáž z kroniky Jána zo Šarišských Sokoloviec, v ktorých sa zmieňuje pobyt Ľudovíta I. v Ríme. Uhorský kráľ vtedy viackrát vzhliadol Veronikinu šatku uchovávanú v Kostole sv. Petra. Uvedená zmienka je podľa Petra Zubka svedectvom o osobnej účte Ľudovíta I. k mandylyonu (Veronikinej šatke), čo by nepriamo súviselo s jeho pozitívnym postojom ku Košiciam a ich kultu Svätej krvi, kde by možno tiež fundoval výstavbu Kaplnky sv. Michala (s. 38, už aj s. 32-33). Ide o otázný výklad. Takou je aj úvaha, podľa ktorej sa Ľudovít I. v roku 1352 pri návrate spoza Karpát išiel pokloniť k hrobu sv. Ladislava do Veľkého Varadína zrejme preto, lebo relikvia v Košiciach ešte neexistovala (s. 39). Známa veľká úcta anjouovských panovníkov k spomínanému uhorskému svätcovi ale snáď dostatočne objasňuje zastavenie sa kráľa vo Veľkom Varadíne. Peter Zubko spomína ďalej viaceré cesty Ľudovíta I. cez Košice ako prejavu panovníkovej priazne voči mestu, spojenej s košickým náboženským kultom. Ťažko však v tomto ohľade zovšeobecňovať. Zotrvanie (nielen anjouovských) kráľov v Košiciach po niekoľko dní umožnili hlavne priaznivé podmienky v meste, na uhorské pomery bohatom, a tiež existencia kráľovskej kúrie (domu), kde v košickom prípade sídlila aj komora (mincovňa). V účelom podobnej kráľovskej kúrii v Trnave Ľudovít I. skončil v roku 1382.

Cieľom Petra Zubka je ale predovšetkým datovanie košického zázraku. Napriek spomínanej úvahe naznačujúcej skôr obdobie po roku 1352 nevylučuje ani termín okolo roku 1350 (s. 38, 105). Oporou mu je v tom predovšetkým výstavba Kaplnky sv. Michala, ktorú stavební historici datujú zväčša práve krátko po polovici 14. storočia. Podľa Petra Zubka totiž Košičania pristúpili k vybudovaniu kaplnky pre úschovu relikvie „veľmi rýchlo po zázraku“ (s. 38). Vlastná interpretácia vzniku kaplnky sa teda pre autora stala najpádnejším argumentom aj v datovaní zázraku.

V siedmej kapitole „Prenesenie relikvií Svätej krvi“ Peter Zubko uvádza, že niekedy pred rokom 1402 malo dôjsť k preneseniu relikvie z Kaplnky sv. Michala do rozostavaného Kostola sv. Alžbety (s. 41-42). Dôvod takejto úvahy je nevyhnutný pri autorovej interpretácii. Pápežská odpustková

bula z roku 1402 totiž výslovne uvádza, že pútnici navštevovali práve v tom čase rekonštruovaný svätoalžbetínsky chrám. Nový farský kostol bol inak stále vo výstavbe, takže autor napokon nevylučuje ani účelovú dikciu pápežskej buly a skutočné prenesenie relikvie v neskoršom období. Ide tu celkovo o komplikovanejší výklad. Ten by bol presvedčivejší v takom dokázateľnom prípade, že by Košičania rozhodli o stavbe Kaplnky sv. Michala kvôli naplánovanej rekonštrukcii a teda dočasným obmedzením funkčnosti Kostola sv. Alžbety. Peter Zubko sa však plne stotožňuje s výsledkami doterajších výskumov, podľa ktorých svätomichalskú kaplnku vystavali mešťania v druhej polovici (resp. v tretej štvrtine) 14. storočia, pričom k prestavbe farského chrámu došlo až po náhodnej udalosti, požiari, koncom daného storočia, teda nezávisle od vybudovania kaplnky.

V ôsmej kapitole „Odpustková bula pápeža Bonifáca IX.“ autor uvádza neúplný prepis pápežskej listiny (a jej slovenský preklad) z marca 1402, ktorá je najvýpovednejším stredovekým písomným prameňom zmieňujúcim košický kult. Ešte viac riešenou tu ale mohla byť otázka, prečo po deceniách existencie kultu Košičania požiadať o odpustky až počas rekonštrukcie kostola (čo bolo vtedy inak motívom vydania mnohých iných odpustkových listín) a zároveň v dobe pontifikátu Bonifáca IX., známeho benevolenciou pri ich udeľovaní. Peter Zubko v závere kapitoly pripúšťa, že košické odpustky sa dokonca reálne uplatnili zrejme len jediný raz, keďže už v máji 1402 nový pápež zrušil platnosť všetkých odpustkových listín svojho predchodcu, až prištedro vydávaných počas jeho pontifikátu (s. 46). Tiež táto okolnosť a jej dôsledky tu mohli byť preskúmané podrobnejšie. Úzko sa pritom týkajú spomínanej interpretácie Tima Juckesa o zmene stavebných plánov farského kostola práve v tom čase. Napokon v predstavovanej kapitole vôbec chýba detailnejšia analýza samotných (krátkodobých) košických odpustkov. Čitateľ sa totiž síce dozvedá o ich udeľení, no nič viac napríklad o tom, nakoľko významné vlastne v danej dobe boli.

Deviata kapitola „Kult Svätej krvi a kult svätej Alžbety“ je venovaná ikonografii farského kostola súvisiacej s jeho nebeskou patrónkou. V kapitole „Putovanie do Košíc“ spomína autor ako priame písomné doklady o pútnictve do Košíc už uvedenú pápežskú bulu z roku 1402 a jeden verš Andreja Horváta zo Skároša (obec neďaleko Košíc) pochádzajúci spred polovice 16. storočia, čo sú nepochybné správy známe aj staršej historiografii. Andrej Horvát sa totiž vo svojom

texte zmienil o štyroch uhorských pútnických lokalitách: Bátu (Maďarsko), Košice, Veľký Varadín (Oradea, Rumunsko) a Darnov (Darnó, Maďarsko). Peter Zubko sa v ďalších dvoch kapitolách („Ortodoxní pútnici“ a „Relikty východného kresťanstva v Košiciach“) bližšie venuje zmienke o početných Vlachoch a Rusínoch v bule z roku 1402, ktorí mali navštevovať mesto kvôli relikvii. Nevyslovuje ale konkrétnejší predpoklad o miere významu či vývoji takehoto pútnictva pravoslávnych veriacich. Poukazuje aspoň na jednu liturgickú textíliu, dosiaľ uchovávanú v košickom dómskom poklade, ktorá je podľa svojho vyhotovenia charakteristická skôr pre byzantský kultúrny okruh (s. 59-60).

V trinástej kapitole, vôbec najrozsiahlejšej v celej práci, s názvom „Relikvie Svätej Krvi a výstavba Dómu sv. Alžbety“, Peter Zubko vymenúva umelecko-stavebné prvky Kostola sv. Alžbety, ktoré majú mať priamy či nepriamy súvis s tu uchovávanou relikviou. Oporou sú mu predovšetkým vyobrazenia mandylionu a Veronikinej šatky. Miesto úschovy relikvie Svätej krvi lokalizuje do výklenku (niky) v Južnej veži Dómu, kde je dodnes vyobrazený mandylion. Niektoré písomné zmienky, v krátkosti vymenované pre ilustráciu dobových okolností, však bolo potrebné aj skutočne preskúmať. Peter Zubko napríklad spomína „množstvo zázrakov“, ktoré sa mali udiať v Košiciach koncom 15. storočia, a na ktoré sa vraj odvoláva odpustková bula pápeža Alexandra VI. z roku 1494 (s. 71). Pápež touto listinou udelil Košiciam odpustky na sviatok Nanebovzatia Panny Márie, ktoré by napomohli oprave farského kostola, poškodeného pri nedávnom obliehaní Košíc poľským vojskom. Tento prameň síce Peter Zubko spomína, no podrobnejšie neanalyzuje, ani neuvádza jeho uloženie či edíciu. Nevšíma si preto ani fakt, že listina z roku 1494 spomína niekdajšiu bulu Bonifáca IX. z roku 1402, takže informácie o zázrakoch sa zrejme nemuseli týkať konca 15. storočia, ale boli asi čerpané práve z tejto staršej pápežskej buly (nemali sme text listiny z roku 1494 k dispozícii, vychádzame tu len z údajov Vojtecha Wicka, na ktorého sa odvoláva samotný Peter Zubko).

Ďalšie kapitoly monografie Petra Zubka sú zamerané na vysvetlenie ikonografie, konkrétne na priblíženie pôvodu a významu tzv. mandylionu a Veronikinej šatky: „Primárna ikonografia relikvií Svätej krvi“, „Mandylion v dejinách cirkvi“ a „Vera effigies na území stredovekého Slovenska“. Peter Zubko konštatuje, že spôsob vyobrazenia mandylionu nachádzajúceho sa na

svorníku košickej Kaplnky sv. Michala má paralely skôr v byzantskej tradícii, než v tej rímskej, katolíckej (s. 74). Následne vymenúva chrámy na území Slovenska, v ktorých sa nachádzajú mandyliony (s. 80-81). Podľa autora výzor najstarších z nich „zodpovedá byzantským ikonopisecským kánonom“ (s. 80). Z takejto informácie môže teda čitateľ usúdiť, že košický mandylion vo svätomichalskej kaplnke nebol v čase svojho vzniku (ak išlo o 14. storočie a nie až 19. storočie) výnimočným, čomu sa však Peter Zubko bližšie nevenuje. V tejto časti knihy sa u čitateľa vôbec vynára otázka, do akej miery možno mandyliony považovať za prejav košického vplyvu či skôr všeobecnej popularity. Na to mala byť zameraná sedemnásť kapitola „Vplyv a rozšírenie košického kultu Svätej krvi“, kde však Peter Zubko neuvádza početnejšie paralely týkajúce sa úcty ku košickej relikvii, ale doterajšie poznatky stavebných historikov o vplyve košickej stavebnej huty v širšom okolí (s. 86). Čo sa týka košickej relikvie, autor len opatrne spomína možné vplyvy v Lelesi (s. 85) a ďalej mandylion nad južným portálom kostola v Rožňave (s. 86). Nezabudol ani na písomnú zmienku o Košickej Belej (nazvanej k roku 1553 ako *Szentuerkepe*), ktorá je skutočne výpovednou (s. 87).

V kapitole „Zánik kultu Svätej krvi v Košiciach“ Peter Zubko predpokladá, že daný kult v 16. storočí pretrvával, až kým nedošlo k jeho zániku v dôsledku vyhranenia tunajších prejavov reformácie od 40. rokov 17. storočia pod vplyvom kalvinizmu a protihabsburských povstaní. Prínosným je poukázanie na súpis chrámových relikvií vyhotovený v januári 1604. Vtedajší register zaznamenal 11 takýchto cenností nachádzajúcich sa v košickom farskom kostole. Podľa Petra Zubka relikviu Svätej krvi zapísali ako desiatu v poradí pod formuláciou *Obraz Pánovej večere, na ktorom bola konsekrovaná Sviatosť (caena Domini, in qua Sacramentum est consecratum)* (s. 92-93). Takéto stotožnenie by snáď ešte mohlo byť predmetom výskumu. Je inak pozoruhodné, prečo mali najvýznamnejšiu košickú relikviu zapísať pod špecifickejším pomenovaním ako takmer poslednú.

V nasledujúcich dvoch kapitolách („Barokové memento“ a „Stredoveká modlitba k relikviám Svätej krvi z Košíc“) sa autor venuje košickému barokovému obrazu s vyobrazením eucharistického zázraku, pod ktorým je zaznamenaná modlitba k Svätej krvi. Tento dlho nepovšimnutý obraz našiel roku 1999 práve Peter Zubko na mestskej fare. Maľbu síce dáva do súvisu so zázrakom

Svätej krvi v nemeckom meste Walldürn (podobným pomerom v Košiciach), text modlitby však podľa neho môže byť autenticky košický.

Peter Zubko ďalej v krátkosti charakterizuje vývoj kostola a farnosti v 18. a 19. storočí (kapitola „Novoveké dejiny Dómu“), kedy vznikli aj isté umelecké pamiatky vo farskom chráme, ktoré podľa autorovej mienky mali súvis so stredovekou tradíciou (veraikon na oltári sv. Anny). Namiesto je tu otázka, rovnaká ako pre iné podobné interpretácie v skúmanej monografii, či spomínané stavebno-umelecké prvky možno automaticky odvodzovať len od miestneho kultu. V poslednej kapitole „Chronológia kultu Svätej krvi v Košiciach“ Peter Zubko napokon stručne sumarizuje hlavné dáta a udalosti priamo i (v úplnej väčšine) nepriamo spojené so skúmanou problematikou.

Kniha *Kult Svätej krvi v Košiciach* z pera Petra Zubka je teda inovujúcim výkladom košického pútnického fenoménu. Vzhľadom na monografické spracovanie však vybrané témy i jednotlivé pramene mohli byť preskúmané dôkladnejšie. Prevažuje dojem, že cieľom autora bola viac samotná heuristika priamych písomných zmienok (vlastne dvoch-troch) a najmä nepriamych indícií (s rôznou až otáznou výpovednou hodnotou) o téme atraktívnej pre odbornú i laickú verejnosť, než ich následná podrobná analýza. Tiež poukazovanie na stavebno-umelecké prejavy má bez komplexného záberu svoje úskalia, keďže rizikom môže byť účelovosť takéhoto výberu. V texte pritom absentuje zhodnotenie pútnického významu Košíc. Košický kult je vykreslený vcelku staticky, akoby nemenný od zázraku v uvažovanej polovici 14. storočia až do polovice 17. storočia, kedy malo dôjsť k úplnému zániku tohto (katolíckeho) javu. Podľa našej mienky ale absencia početnejších písomných správ môže pobádať tiež k takej interpretácii, že rámec pútnického významu Košíc predstavovalo vlastné Uhorské kráľovstvo, najkoncentrovanejšie bližší región, keď je aj možné, že „potenciál“ košického kultu klesal už v neskorom stredoveku. Petrom Zubkom spomínané stavebno-umelecké prvky z konca stredoveku i baroková modlitba sú primárne svedectvom o zbožnosti Košičanov, nie o neutíchajúcom prúde pútnikov prichádzajúcich zo vzdialenejších končín. Ďalší komplexnejší výskum je žiaduci aj preto, že vyššie uvedené informácie a názory sú už prezentované širšej košickej verejnosti, napríklad odbornou, ale najmä popularizujúcou publikáciou, v ktorej má Peter Zubko väčšinový autorský podiel: ZUBKO, Peter – JUCKES, R. I.

Timothy – NÁDASKÁ, Katarína. *Pútnický Kostol svätej Alžbety v Košiciach*. Poprad : Popradská tlačiareň, 2014, 80 s.

Peter Zubko v závere svojej monografie konštatuje, že zámerne vyslovil veľa úvah až špekulácií, čím sa aj vynoril rad ďalších otázok (s. 108). Jeho kniha *Kult Svätej krvi v Košiciach* mohla v danom ohľade priniesť viacej odpovedí. Nemožno ale autorovi uprieť originalitu pri výbere témy, nepovšimnutej doterajšími historikmi, a prvenstvo pri jej všestrannejšom skúmaní. Po publikovaní diel Petra Zubka a Tima Juckesa sa spätosť pútnictva s neskorostredovekými až čiastočne ranonovovekými Košicami už jednoducho nedá opomínať.

Mgr. Drahoslav Magdoško, PhD.
FF UPJŠ v Košiciach

CORANIČ, JAROSLAV. Z DEJÍN GRÉCKOKATOLÍCKEJ CIRKVI NA SLOVENSKU. ČESKÉ BUDĚJOVICE : SDRUŽENÍ SV. JANA NEPOMUCKÉHO PŘI BISKUPSTVÍ ČESKOBUDĚJOVICKÉM, 2014, 526 S. ISBN 978-80-86074-30-6.

V roku 2014 bola v Českých Budějoviciach publikovaná práca slovenského historika Jaroslava Coraniča s názvom: *Z dějin Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku*. Aj keď má práca relatívne skromný názov, je to vlastne rozsiahla monografia, ktorá sa sčasti zoberá históriou Mukačevského gréckokatolíckeho biskupstva a podrobnou históriou Prešovského gréckokatolíckeho biskupstva. Za skromným názvom titulu sa skrýva rozsiahly vedecký výskum, ktorý bol prezentovaný na viac ako pol tisícke strán. Ale to nie je jediný prínos tejto skutočne podrobnej a odbornej publikácie.

V posledných rokoch pracovníci Gréckokatolíckej teologickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove produkujú dostatok vysoko kvalitných prác o dejinách Gréckokatolíckej cirkvi. Veľký počet konferencií o histórii tejto cirkvi a jej osobností umožnilo o. i. aj sprístupnenie archívnych materiálov Archívu Prešovského gréckokatolíckeho arcibiskupstva.

Publikácia *Z dějin Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku* je pomerne rozsiahla – má 526 strán. Práca sa skladá z 10 kapitol. Jaroslav Coranič svoju monografiu začína prvou kapitolou, ktorá sa venuje obdobiu Veľkej Moravy až po obdobie zriadenia Mukačevského biskupstva.

Samostatná kapitola je venovaná vzniku a rozvoju Mukačevského biskupstva, čo je vcelku logické, keďže z tohto biskupstva sa vyčlenilo Prešovské gréckokatolíckeho biskupstvo. História Mukačevskej eparchie pokrýva menšiu časť výskumu (s. 32-78), no je jasné, že pokrytie tejto témy nebolo účelom výskumu Jaroslava Coraniča, ale kvôli predstaveniu hlavnej problematiky to autor urobil. Základnou platformou pre spracovanie dejín Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie sú väčšinou práce autorov 19. a prvej polovice 20. storočia – Jána Baziloviča, Michala Lučkaja, Jána Duliškoviča, Antona Hodinku, Ireneja Kondratoviča, Atanáza Pekára a ďalších. Bolo by dobré doplniť túto kapitolu archívnym materiálom z fondu Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie (č. 151), ktorý sa nachádza v Štátnom archíve Zakarpatskej oblasti Ukrajiny (DAZO) so sídlom v Užhorode.

Úplne iná situácia je prezentovaná v nasledujúcich ôsmych kapitolách, kde je hlavný obsah zameraný na Prešovské gréckokatolíckeho biskupstvo. Seriózny historik by mal pri svojom výskume vychádzať predovšetkým z archívnych materiálov (s výnimkou niektorých prípadov), aby jeho výsledky spĺňali vedecké kritériá. V tomto prípade autor študoval históriu cirkvi predovšetkým v cirkevných archívoch, ktoré najlepšie odhaľujú históriu Prešovského biskupstva. Hlavná časť práce vychádza zo štúdia a výskumu v Archíve gréckokatolíckeho biskupstva v Prešove, Archívu Centra spirituality Východ – Západ Michala Lacka, Slovenského národného archívu v Bratislave, Štátneho archívu v Prešove, Štátneho archívu v Košiciach, Štátneho archívu v Bratislave, Archívu Trnavskej arcidiecézy, Archívu Gréckokatolíckej teologickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove či Štátneho ústredného archívu v Prahe. Výskum v týchto archívoch nie je náhodný, keďže práve tieto archívy poskytujú najhodnovernejšie informácie o histórii Prešovského gréckokatolíckeho biskupstva. Autor tejto publikácie tak používa najlepšie možné nástroje na predstavenie svojich cieľov. Väčšina informácií sa prirodzene nachádza v Archíve gréckokatolíckeho biskupstva v Prešove.

Pokiaľ ide o priame analýzy prezentácie tohto archívneho materiálu, je potrebné poznamenať, že Jaroslav Coranič si zvolil historickú a chronologickú metódu výskumu, čo umožnilo pomerne presne vykresliť históriu Prešovského gréckokatolíckeho biskupstva od jeho vzniku až do súčasnosti. História Prešovského gréckokatolíckeho

biskupstva v Uhorsku je rozdelená na základe období episkopátov jednotlivých prešovských biskupov – Gregora Tarkoviča (1816 – 1841), Jozefa Gaganca (1843 – 1875), Mikuláša Tótha (1876 – 1882), Jána Vályiho (1882 – 1911) a Štefana Nováka (1913 – 1920). História 20. storočia je rozdelená na medzivojnové obdobie (1918 – 1939), obdobie druhej svetovej vojny (1939 – 1945), po-vojnové obdobie likvidácie cirkvi (1945 – 1950), obdobie socialistického zákazu pôsobenia cirkvi (1950 – 1968), obdobie jej legalizácie až po zvrhnutie socialistických režimov v strednej a východnej Európe (1968 – 1989), a súčasné obdobie episkopátov biskupov Jána Hirku (1989 – 2002) a Jána Babjaka (2002 – 2014).

Celkovo monografia zanecháva veľmi dobrý dojem, je ľahko čitateľná, písaná zreteľným „jazykom vedy“. V podstate je pri recenzovaní monografie ťažké nájsť väčšie nedostatky, keďže predstavuje veľmi pevný a kompletný výskum danej problematiky. Aj keď je potrebné povedať, že vždy sa nájdu limity „dokonalosti“, a to najmä v oblasti vedy. V prípade druhého vydania publikácie v budúcnosti by bolo možné otvoriť otázku členenia dejín dvadsiateho storočia. Dvadsiate storočie určuje chronológia moderných dejín, čo iste ovplyvnilo aj vývoj cirkvi. Bolo by však potrebné pokúsiť sa vypracovať vlastnú chronológiu, ktorá

by sa neobmedzovala iba na modernistickú chronológiu. Príkladom môže byť členenie podľa období episkopátov biskupov Prešovskej eparchie v 19. storočí, ktoré je prezentované v prvých častiach monografie (jedinečnosť každého biskupa je nezameniteľná a originálna, napriek zmene rôznych epoch).

Taktiež je potrebné zdôrazniť to, že táto monografia obsahuje mnohé tabuľky, ktoré celistvo dokresľujú vývoj v cirkvi, zoznam skratiek a symbolov, ako aj dôležitý menný register, ktorý výrazne uľahčí prácu ďalším bádateľom.

V súhrne a bez prehánania je potrebné zdôrazniť, že recenzovaná monografia Jaroslava Coraniča *Z dejín Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku* je v posledných rokoch prvá práca, ktorá sa snaží hodnoverne prezentovať celistvú históriu gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku. Jej kvalitu podčiarkuje aj ten fakt, že sa pokúša o predstavenie mnohých nových dôležitých informácií, ktoré sú zaujímavé predovšetkým pre výskumných pracovníkov, ale môžu byť zaujímavé aj pre širšiu odbornú verejnosť.

Viktor Kičera, CSc. PhD.
Katedra dejín Ukrajiny, Užhorodská
národná univerzita v Užhorode